

Beata Lorens¹

Skrzyńscy jako właściciele majątności dworskiej w Strzyżowie pod koniec XVIII wieku i w XIX stuleciu

Streszczenie

Majątność strzyżowska złożona z miasta Strzyżów z Przedmieściem i okolicznymi wsiami w 1787 r. stała się własnością rodu Skrzyńskich herbu Zaremba. Okoliczności objęcia przez nich władztwa nad tym obszarem nie były przedmiotem dociekań naukowych i w literaturze przedmiotu istnieje w tym względzie dużo błędów i nieścisłości. Celem artykułu jest przybliżenie okoliczności przejęcia dóbr strzyżowskich z rąk księcia Józefa Radziwiłła oraz szczegóły ich dziedziczenia w XIX w. przez trzech kolejnych przedstawicieli linii rodowej założonej przez starostę dożańskiego Ignacego Skrzyńskiego. Źródłami informacji są akta sądowe zgromadzone w Tabuli Krajowej we Lwowie i Sądzie Szlacheckim w Tarnowie przechowywane w archiwach lwowskim i krakowskim.

Słowa kluczowe: Strzyżów, Skrzyński, Radziwiłł, dobra strzyżowskie, majątek dworski

Wstęp

Wśród publikacji związanych z dziejami miast i wsi regionu strzyżowskiego pojawiło się w II połowie XX w. oraz na początku XXI w. kilka cennych opracowań opartych na materiałach źródłowych. Koncentrowały się one na całościowym ujęciu historii miejscowości. Dość słabo jednak odzwierciedlały dzieje własności dworskiej w XIX w., związanej w tym regionie z rodem Skrzyńskich herbu Zaremba (Zaręba). Te wydane do 1989 r. nie poruszały tematyki szlacheckiej własności ziemskiej, a późniejsze ograniczały się do wymieniania nazwisk kolejnych właścicieli

---

¹ Dr hab. Beata Lorens, prof. UR, Instytut Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: blorens@ur.edu.pl, nr ORCID: 0000-0003-3414-1760.

cieli majątku dworskiego i powielały błędy i nieścisłości występujące w źródłach drukowanych związanych z właścicielami Strzyżowa, Dobrzechowa i okolicznych wsi (Bieda 1980: 245–260; Gliwa 2014: 69–70; Malczewski 2017: 32). W ostatnich latach na łamach „Strzyżowskiego Rocznika Muzealnego” ukazały się artykuły Marka Konopki, spadkobiercy rodu Skrzyńskich, które zawierały genealogię rodziny, skoncentrowaną jednak na II połowie XIX w. i początku XX w., a więc czasach, kiedy własność dworską przejęli spadkobiercy Skrzyńskich – Wołkowicy i Konopkowie (Konopka 2018: 86–111; 2016: 323–325). Temat właścicieli własności dworskiej w Strzyżowie pod koniec XIX w. pojawiał się również w artykułach Sławomira Wnęka (2016: 207–209). Ród Skrzyńskich w Galicji nie doczekał się własnej monografii, mimo iż jego niektóre linie lub przedstawiciele byli bohaterami opracowań (Zych 2007: 783–788; Pabis 2010; Rejman 2008: 79–95).

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie okoliczności, w jakich ród Skrzyńskich herbu Zaremba pod koniec XVIII w. wszedł w posiadanie dóbr nad Wisłokiem i ich dziedziczenia przez kolejnych przedstawicieli rodziny w późniejszym stuleciu. Podstawą źródłową stały się materiały genealogiczne i sądowe zgromadzone w Tabuli Krajowej we Lwowie i c.k. Sądzie Szlacheckim w Tarnowie oraz źródła pamiętnikarskie udostępnione czytelnikom w ostatnim czasie.

Strzyżów w II połowie XVIII wieku

Miasto Strzyżów i wsie należące do majątności strzyżowskiej w I połowie XVIII w. były własnością rodu Wielopolskich herbu Strykoń. W 1747 r. Hieronim Wielopolski, właściciel Żywca i Pieskowej Skały, oddał Strzyżów wraz z okolicznymi wsiami Tropie, Gbiska, Łętownia i Godowa w trzyletnie użytkowanie (do 24 VI 1750 r.) kasztelanowi bieckiemu Piotrowi Wodzickiemu w zastawie za sumę 120 tys. złp (ANK, 5, 387: 1514–1523). Z tej okazji sporządzono inwentarz tych dóbr opublikowany przez Andrzeja Gliwę (BOss, 11613/III: 167–226; Gliwa 2014: 77–130). Wcześniej, bo w 1745 r., Wielopolski obciążył dobra strzyżowskie, z których należało wypłacać corocznie 720 złp prowizji od kwoty 12 tys. złp pożyczonej przez Wielopolskiego, a przeznaczonej przez Wodzickich dla kościoła św. Stanisława w Radomyślu (BOss, 11613/III: 227–229). Trzymając dobra strzyżowskie w zastawie, Wodzicki nie doczekał się uregulowania długu. Wprawdzie Wielopolski

w listach obiecywał rozliczenie się z pożyczek, ale ono nie nastąpiło, a ponadto okazało się, że obiecywał dzierżawę dóbr strzyżowskich Remigianowi Wielowiejskiemu (BOss, 11611/III: 252–253, 269, 273, 279–280, 285, 297, 319–327). Ostatecznie 28 czerwca 1751 r. prawo do majątności strzyżowskiej od Wodzickiego odkupiła Helena z Potockich Morsztynowa² (ANK, 5, 391: 1294–1302). Po jej śmierci w 1762 r. spadkobiercą Strzyżowa został wnuk – książę Józef Mikołaj Radziwiłł, kasztelan trocki, VIII ordynat klecki, syn Aleksandry Bełchackiej, córki Morsztynowej z pierwszego małżeństwa z kasztelanem bieckim Adrianem Bełchackim oraz krajczego wielkiego litewskiego Marcina Mikołaja Radziwiłła. Po śmierci babki Józef Radziwiłł dokonał podziału dóbr z siostrą Antoniną z Radziwiłłów Massalską, zachowując Strzyżów jako swoją własność. W opracowaniach naukowych Radziwiłł jako właściciel Strzyżowa pojawiał się stosunkowo rzadko. Z książki Andrzeja Gliwy wysnuc można wniosek o przynależności Strzyżowa do dóbr Hieronima Wielopolskiego aż do jego bezpotomnej śmierci w 1779 r. (Gliwa 2014: 69). Tymczasem miasteczko z okolicznymi wsiami przeszło na początku II połowy XVIII w. z rąk Wodzickiego do Morsztynowej, a następnie Radziwiłła.

Ze względu na odległość Strzyżowa od kompleksu dóbr radziwiłłowskich oraz skromne warunki zamieszkania majątność ta była wydzierżawiana przez księcia Radziwiłła. Od 24 czerwca 1781 r. jej posesorem był Franciszek Zaklika³. Wziął ją w trzyletniąarendę, przedłużoną w 1784 r. do czerwca 1787 r. Kwota dzierżawy wynosiła początkowo 12 tys. złp, zaś po 1784 r. – 11 500 złp (CPAH, 166, 1, 4668:323–330; 4688: 41–50; LNNB, 141, II, 715: 34–34v; APS, Strzyżów. Liber mortuorum 1784–1834: 189).

Skrzyńscy w Galicji

Ród Skrzyńskich ze Skrzynna wywodził się z ziemi łączyckiej i powiatu wieluńskiego w Wielkopolsce. Pieczętował się herbem Zaremba, który według Kaspra Niesieckiego przedstawiał w górnej części tarczy czarnego lwa z wyciągniętymi przednimi łapami, wywieszonym językiem i uniesionym do góry ogonem, zaś w dolnej części mur z czerwonych kamieni z trzema złotymi kamieniami rozłożonymi w dwóch li-

---

² O Helenie z Potockich Morsztynowej pisali J. Bartoszewicz (1880: 171–196) oraz J. Królikowski (2013: 185–192).

³ Żona Franciszka Zakliki – Józefa zmarła w Strzyżowie 2 listopada 1786 r. w wieku 43 lat.

niach, z czarnymi labrami podbijanymi złotem i z lwem ukazanym w połowie w klejnocie (*Herbarz...* 1845: 80–81).

Pierwszym przedstawicielem rodu, który związał się z Rusią Czerwoną, a dokładniej – z ziemią przemyską, był podczaszy sieradzki Józef Skrzyński, syn Stanisława i Jadwigi z Zakrzewskich, który ożenił się z Ludwiką Fudaszewicz, córką skarbnika latyczowskiego Józefa i Barbary Fudaszewiczów⁴ (CPAH, 134, 1, 1071: 84v; *Herbarz...*, 1841: 393–394). W 1734 r. przed sądem ziemskim przemyskim Józef Skrzyński zabezpieczył swą małżonkę, przyznając jej prawo do wszystkich swoich dóbr nieruchomości i ruchomych (LNNB, 141, III, 445: 238–240v). Podczaszy sieradzki Józef Skrzyński w 1762 r. był wierzycielem księżnej Joanny ze Steinów Lubomirskiej, wdowy po Jerzym Ignacym Lubomirskim (ANK, 5, 404: 3905–3907). W I połowie XVIII w. ufundował ołtarz główny i dwa ołtarze boczne w kościele oo. Dominikanów w Borku Starym. Z kolei dla kościoła parafialnego w Borku Starym przeznaczył monstrancję. Zmarł 19 listopada 1763 r., jak podano w podpisie pod portretem, w wieku 95 lat i został pochowany w podziemiach dominikańskiej świątyni⁵ (Nikiel, Bełch 1995: 45; Świętochowski 1997: 12). W marcu 1790 r. dołączyła do niego małżonka Ludwika z Fudaszewiczów (APP, 2290, 2: 304). Józef i Ludwika Skrzyńscy doczekali się pięciu synów: stolnika pomorskiego Józefa, starosty dołżańskiego Ignacego, cześnika sieradzkiego Adama Stefana (Szczepana)⁶, Antoniego oraz Franciszka Borgiasza, a także trzech córek: Konstancji (po mężu Grodzickiej), Rozalii (po mężu Markowskiej) i Franciszki (po mężu Humieckiej) (ANK, 459, Succ. 1696: 73, 78–79). Od Józefa, Ignacego i Franciszka Borgiasza wywodzić się będą trzy galicyjskie linie Skrzyńskich, mocno rozrodzone już na początku XIX w. Antoni (zm. 1811 r.) obrał stan duchowny, zaś Stefan zmarł bezżennie. W poszczególnych liniach rodowych powtarzały się imiona szczególnie chętnie nadawane synom, np. Ignacy, co nieraz utrudniało identyfikację i powodowało pomyłki. W II połowie XVIII w. Skrzyńscy dzierżawili, a następnie kupowali, często w drodze wcześniejszych zastawów, dobra położone w ziemi sanockiej, przemyskiej, lwowskiej oraz w powiecie bieckim województwa krakowskiego i pilzneńskim województwa sandomierskiego.

⁴ Nie wiadomo, dlaczego podczaszy sieradzki Józef Skrzyński przeniósł się z rodzinnej ziemi na wschód Rzeczypospolitej. Być może było to wynikiem sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej w czasie panowania Augusta II Sasa.

⁵ Portret Józefa Skrzyńskiego znajduje się w zakrystii kościoła Wniebowzięcia NMP w Borku Starym.

⁶ Adam Stefan Skrzyński używał najczęściej imienia Stefan, które w źródłach zapisywano również w wersji Szczepan. W artykule przyjęto zapis Stefan Skrzyński.

Stefan Skrzyński (ok. 1731–1808)

Pierwszym właścicielem dóbr strzyżowskich z rodu Skrzyńskich był Stefan Skrzyński. Urodził się około 1731 r. i był trzecim z kolei synem podczaszego sieradzkiego Józefa Skrzyńskiego. W 1776 r. dzierżawił od księcia Józefa Czartoryskiego, stolnika Wielkiego Księstwa Litewskiego, dobra Breń w cyrkule tarnowskim i Rzędzianowice niedaleko Mielca (ANK, 3, 96: 179–180). Na początku XIX w. był właścicielem sporego majątku obejmującego dobra w cyrkule jasielskim: Łużną, Szalową, Bystrą, Bielankę, Wolę Łużańską, Moszczenicę, Libuszę, Kryg, Siepietnicę, Binarową, Rozenbark, Raławice, Rzepiennik Suchy i Sitnicę (ANK, 459, Succ. 1696: 267–289).

Stefan Skrzyński kupił Strzyżów wraz z okolicznymi wsiami od księcia Józefa Radziwiłła, którego reprezentował plenipotent Tomasz Bochwicz, na mocy aktu kupna-sprzedaży zawartego w Łużnej 28 lutego 1787 r. Oprócz miasta Strzyżowa z Przedmieściem i wsi Tropie, Łętownia, Gbiska, części Godowej Skrzyński nabył wówczas także Żyznów, Lubzinę i Brzezówkę w cyrkule tarnowskim oraz Jaskowice i Wysoką w cyrkule myślenickim. Koszt tej transakcji to 450 tys. złp, z których większość stanowiły długi spłacone przez Skrzyńskiego, a do rąk Radziwiłła miały trafić 32 427 złp 4 gr (CPAH, 166, 1, 4688: 41–50). W latach 1787–1788, kiedy sporządzano metrykę józefińską, Strzyżów z przyległościami należał już do Stefana Skrzyńskiego (Gliwa 2014:69). Po objęciu w posiadanie dóbr strzyżowskich Skrzyński pozostawił przy dzierżawie aktualnego posesora Franciszka Zaklikę, którego kontrakt wygasiał dopiero w czerwcu 1787 r. (CPAH, 166,1, 4668: 323–330).

10 stycznia 1791 r. w Krakowie Stefan Skrzyński sprzedał dobra strzyżowskie swemu bratu staroście dołęzańskiemu Ignacemu Skrzyńskiemu. Fakt sprzedaży potwierdza bezdżietność sprzedającego, który pragnął, aby jego majątność pozostała w rodzinie Skrzyńskich i aby dobra strzyżowskie były dziedziczone przez bratanków, a więc męskich spadkobierców Ignacego. Jak zapisano w kontrakcie, Stefan Skrzyński podjął tę decyzję, kierując się „braterską przyjaźnią i afektem wrodzonej miłości”. Z tej przyczyny cena sprzedaży, którą bracia ustalili na 136 400 złp, była zaniżona w stosunku do wartości dóbr. W akcie sprzedaży zaznaczono prawo Skrzyńskich do pożytków miejskich w Strzyżowie „przez osobne kupno u obywatelów miasta Strzyżowa nabytemi ich placami, tudzież do tych placów budowli miejskiej z należącymi rolami i ogrodami, z karczmami, browarami i wolną tak w mieście jako i w tychże propinacją, z młynami, tudzież cum iure etiam patronatus praesentandos”. Szczegółowo określono formę spłaty ceny kupna, z której to

sumy nabywca miał wypłacić powinności ciężące na tych dobrach, m.in. czynsz dla kościoła parafialnego w Strzyżowie od należącej się mu od 1651 r. sumy 8400 złp (LNNB, 141, III, 445: 172–173; ANK, 459, Succ. 2488: 105–108; CPAH, 166, 1, 4701: 163–170). Przez pierwsze lata przynależności Strzyżowa do Skrzyńskiego społeczność chrześcijańska i żydowska miasta toczyły z nim spór o prawo propinacji w mieście (ANK, 684, 1534: 205–206, 243–246, 259–260; ANK, 459, Civ. 1547; Civ. 6646).

Stefan Skrzyński zmarł 25 maja 1808 r. w Łużnej w wieku 77 lat. Przed śmiercią rozporządził swym majątkiem. Dobra ziemskie i ruchomości na mocy wcześniejszego porozumienia trafiły do bratanków Macieja i Augustyna Skrzyńskich, synów stolnika pomorskiego Józefa. Pozostali członkowie rodu zostali obdarowani sumami pieniężnymi. Darowizny przeznaczył również dla instytucji religijnych, gromad chłopskich oraz swej służby (ANK, 459, Succ. 1696: 43, 73, 77, 79–82).

Ignacy Skrzyński (ok. 1728–1816)

W 1791 r. starosta dołżański Ignacy Skrzyński, drugi w kolejności syn podczaszego sieradzkiego Józefa Skrzyńskiego, urodzony około 1728 r., stał się posiadaczem Strzyżowa na czas swego życia, bowiem prawo własności według aktu kupna miało przysługiwać jednemu z jego synów. W następnych latach Ignacy poszerzał swe władztwo w mieście, dokupując po 1805 r. prebendę szpitalną św. Katarzyny (CPAH, 134, 1, 1071: 41; ANK, 459, Succ. 2488: 109).

Tytuł starosty dołżańskiego wiązał się z dzierżawą starostwa Dolhe (do którego wchodziły wsie Dolhe, Hołosko, Zubrzyca, Rybnik) w ziemi przemyskiej. Po zajęciu dawnych królewskich przez Austrię Skrzyński w 1774 r. wykupił ten majątek od rządu austriackiego za 15 997 złr 5 kr. Na mocy ugody z 29 maja 1789 r. zamienił te dobra, oszacowane wówczas na 29 500 złr, na inne, skonfiskowane przez skarb austriacki po józefińskiej kasacie klasztorów. Był to sąsiadujący ze Strzyżowem Dobrzechów położony w cyrkule jasielskim wraz z okolicznymi wsiami: Wysoka, Oparówka, Kozłówek, częścią Godowej, Grodzisko oraz wójtostwa Szetelówka i Połomia. Wartość nowych dóbr opiewała na 54 404 złr, a nadwyżkę kwoty wynoszącą ponad 24 900 złr Skrzyńscy musieli spłacić skarbowi państwowemu (ANK, 459, Succ. 2488: 67; Czernyński 1870: 185–186).

Ignacy Skrzyński przed 1768 r. poślubił Teresę z Finków (ur. około 1741 r.), córkę podczaszego żytomierskiego Wojciecha Finka i Barbary

z Bleszyńskich, wdowę po burgrabim krakowskim Karolu Radwan Łodzińskim. Gdy kupował Strzyżów, miał już sześcioro dzieci, pasierbicę Teklę z Łodzińskich, od 1795 r. żonę Szymona Skrzyńskiego (Kozłówek), oraz dwóch synów: Wincentego (ur. 6 I 1771) i Franciszka Ksawerego (ur. 1782) oraz trzy córki: Józefę, zamężną Dąmską (ur. ok. 1766), Mariannę, zamężną Bobrownicką (ur. ok. 1768) i Magdalenę, zamężną Bobrowską (ur. ok. 1779) (LNNB, 141, III, 445: 176–177v; ANK, 459, Succ. 2488: 14, 33–34).

Oprócz Dobrzechowa i Strzyżowa z okolicznymi wsiami własnością Ignacego i Teresy Skrzyńskich były: Harta z Lipnikiem, Kosztowa i Laskówka w cyrkule sanockim, zakupione w 1781 r. za sumę 260 tys. złp (ANK, 459, Succ. 2488: 75; LNNB, 141, I, 2429: 1236). Ponadto Skrzyńscy nabyli w 1791 r. Miłocin, Ruską Wieś i Staromieście w cyrkule rzeszowskim oraz w 1794 r. w drodze licytacji Stodolinę (część Wysokiej) w cyrkule jasielskim, za którą zapłacili 3564 złr (CPAH, 134, 1, 1071: 67–68; 453, 1, 2098: 13–19). W 1802 r. Skrzyńscy podjęli starania o zamianę dóbr Pieczonogi i Świącice w okolicach Miechowa na Nosówkę i Błędową w cyrkule rzeszowskim, będące własnością Floriana i Józefy Straszewskich. Sprawę uskutecznilo w 1810 r. (ANK, 459, Succ. 2488: 97–100). Pozyskali również Pawłokomę w cyrkule sanockim w 1809 r. (ANK, 459, Succ. 2488: 101). Byli ponadto wierzycielami okolicznego ziemiaństwa, pożyczając im pieniądze zabezpieczone na majątkach ziemskich (ANK, 459, Succ. 2488: 121–129).

Stałą rezydencją Ignacego Skrzyńskiego po usamodzielnieniu się starszego syna był Dobrzechów. Tam zmarł 23 kwietnia 1816 r. w wieku 89 lat (ANK, 459, Succ. 2488: 9; LNNB, 141, III, 445: 176–177v). Przed śmiercią starosta dołżański zadysponował, aby z jego dóbr wypłacać corocznie po 208 złp (4 złp na tydzień) na rzecz ubogich w Harcie (CPAH, 134, 1, 1071:41). Jego żona Teresa Skrzyńska zmarła 24 czerwca 1816 r. w wieku 75 lat (ANK, 459, Succ. 2488: 13,19). Według znanego galicyjskiego pamiętnikarza Franciszka Ksawerego Preka Teresa Skrzyńska spośród swoich dzieci najbardziej wyróżniała starszego syna Wincentego i po śmierci ojca miała dla niego przeznaczyć zgromadzoną gotówkę i srebro (Prek 1959: 528). Nie stało się to jednak przyczyną waśni rodzinnych. Spadkobiercy dokonali zgodnego podziału ojczystych dóbr, które stanowiły rozległe majątki położone w kilku cyrkulach: w jasielskim – Dobrzechów z przyległościami, Wysoka, Oparówka, Kozłówek, Grodzisko, Stodolina, prebenda szpitalna w Strzyżowie oraz folwarki: Gołuchowska Wola, Połomia, Michałówka, rola chłopska Szelówka, w sanockim – Harta, Lipnik, Kosztowa, Laskówka i Pawłokoma, w rzeszowskim – Staromieście z Miłocinem, Nosówka, Błędowa

(o łącznej wartości prawie 250 tys. złr), a także ruchomości (inventarz zwierzęcy, naczynia domowe i gospodarskie, meble i pościel, oszacowane na 1978 złr 17 kr) i kapitały (ponad 32 tys. złr), co w sumie opiewało na 273 920 złr i 42 3/8 kr. Długi sięgnęły kwoty 154 844 złr 58 3/4 kr, a więc ostatecznie do podziału między pięcioro rodzeństwa przypadło 119 075 złr 43 5/8 kr. Miasto Strzyżów i wsie wchodzące w skład majątności strzyżowskiej nie były wliczane w tę schedę z racji ich kupna dla jednego z synów Ignacego Skrzyńskiego (ANK, 459, Succ. 2488: 209–210).

Na mocy ugody zawartej w Dobrzechowie 20 lipca 1816 r. dobra ziemskie położone w cyrkułach jasielskim i sanockim przypadły potomkom męskim – Wincentemu i Ksaweremu Skrzyńskim. Z kolei córki Ignacego Skrzyńskiego – Józefa Dąbska, Marianna Bobrownicka i Magdalena Bobrowska – miały otrzymać majątności położone w cyrkułe rzeszowskim (Staromieście, Ruska Wieś, Miłocin, Nosówka i Błędowa). Ponadto obaj bracia odstąpili na rzecz siostr część dóbr głogowskich, zakupionych przez siebie na licytacji w 1814 r. po śmierci hr. Filipa Benitusa Sweerts–Spork. Za folwark Rejterada (Rudna Mała) zapłacili wówczas 57 766 fl 22 kr, zaś za Rudną Wielką – 92 780 fl 38 kr. Ponieważ dobra te nie były jeszcze spłacone, bracia mieli zapłacić ten dług, wynoszący 77 500 złr. Ponadto siostry otrzymały 2 tys. czerwonych złotych, czyli 36 tys. złr. Zgodzono się z wolą zmarłego stryja Stefana Skrzyńskiego, aby dobra Strzyżów, Tropie, Gbiska, Łętownia i część Godowej dostały się męskiemu przedstawicielowi rodu. Uznano również wcześniejsze obdarowanie Wincentego Skrzyńskiego przez ojca dobrami Kosztowa, Laskówka i Chodorówka w cyrkułe sanockim⁷ (CPAH, 134, 1, 1071: 37–38, 41–43; ANK, 459, Succ. 2488: 355–360, 363–367). Osobną ugodę zawarto z najstarszą siostrą przyrodnią Teklą z Łodzińskich, 1° Tarnawiecką 2° Szymonową Skrzyńską, dla której bracia odstąpili na czas jej życia wieś Kozłówek, w której to wsi mieszkała do śmierci 17 marca 1845 r. w wieku 85 lat (CPAH, 134, 1, 1071: 42–42v; ANK, 459, Succ. 5387: 19, 21).

Ksawery Skrzyński (1782–1841)

Właścicielem dóbr strzyżowskich po śmierci Ignacego Skrzyńskiego został jego młodszy syn Franciszek Ksawery. Spadek, oddany mu na mocy porozumienia podpisanego z bratem Wincentym w Dobrzechowie

⁷ Siostry dokonały podziału między siebie: Józefa Dąbska zatrzymała Rudną Wielką i Rudną Małą (Rejteradę), Marianna Bobrownicka – Staromieście, Ruską Wieś i Miłocin, zaś Magdalena Bobrowska – Nosówkę i Błędową.

24 lipca 1816 r., obejmował obok miasta Strzyżowa z Przedmieściem, prebendy szpitalnej w Strzyżowie, wsi: Tropie, Łętownia, Gbiska i części Godowej także Dobrzechów z przyległościami, Wysoką, Oparówkę, Kozłówek, Grodzisko, wójtostwa Gołuchowska Wola, Połomia, Michałówka, rolę Szetelówkę oraz wieś Stodolinę. Obowiązkiem Ksawerego Skrzyńskiego było oddanie bratu Wincentemu 13 545 czerwonych złotych (czyli 81 270 złp), spłaconych w dwóch ratach. Pierwsza kwota 7125 czerwonych złotych miała być zapłacona do dnia 24 maja 1817 r. we Lwowie, zaś do 24 maja 1818 r. – pozostałe 6420 czerwonych złotych⁸ (CPAH, 134, 1, 1071: 47–51).

Dobra strzyżowskie (miasto Strzyżów, Przedmieście, Gbiska, Tropie, Łętownia i część Godowej) według fasji podatkowych z lat 1819–1820 przynosiły roczny dochód w wysokości 2481 złr 55 kr. Na sumę tę składały się przede wszystkim robocizna, a także naturalia oraz czynsze pieniężne. W każdej z miejscowości Skrzyńscy jako właściciele posiadali prawo propinacji. Należało do nich również prawo przewozu przez rzekę Wisłok w Strzyżowie w pobliżu kościoła farnego, z którego to prawa dochód szacowano na 50 złr rocznie. Młyn strzyżowski należący do Skrzyńskich był wówczas przedmiotem procesu sądowego z jego dzierżawcą, mieszkańcem Strzyżowa Jędrzejem Patrynem. Dominium posiadało w mieście Strzyżowie pięć domów z prawem propinacji, które wydzierżawiano. Ponadto Skrzyńskim jako właścicielom miasta przysługiwały opłaty wnoszone od 1773 r. przez cechy katolickie i żydowski cech krawiecki, a także czynsze szarwarczne, młynne, kotłowe od katolików i Żydów, jednak w drugim dziesięcioleciu XIX w. nie były one uiszczane (CPAH, 146, 19, 5376: 1–27).

W chwili objęcia dóbr strzyżowskich Ksawery Skrzyński był już żonaty z Marianną z Bobrownickich, córką podstolego mielnickiego Ignacego Bobrownickiego i Tekli z Koźmianów. Para doczekała się dwóch córek: Teofili Tekli Teresy (ur. 17 XII 1814 r.) oraz Marianny (nazywanej dalej Marią) (ur. 6 III 1816 r.) (APS, Przedmieście Strzyżowskie, 26: 45,47). Chrzty córek odnotowane w parafii strzyżowskiej sugerują, że wówczas miejscem zamieszkania Ksawerego i Marianny Skrzyńskich był dwór w Przedmieściu Strzyżowskim. W późniejszym czasie rodzina przeniósła się do dworu w Dobrzechowie, zaś dobra strzyżowskie wypuszczano w dzierżawę. Świadczył o tym kontrakt dzierżawny spisany w Strzyżowie 10 grudnia 1821 r., ale obowiązujący już wcześniej. Od 24 czerwca 1820 r. do 24 czerwca 1826 r. miasto Strzyżów z Przedmieściem, Łętownią, częścią Godowej oraz zyski z pańszczyzny w folwarku

⁸ Wincenty Skrzyński otrzymał Hartę z Lipnikiem oraz Pawłokomę.

Tropie zostały arendowane przez Kajetana Cieccharzewskiego. Czynsz dwuletni w okresie 1820–1822 wynosił 1700 dukatów holenderskich, zaś w następnych dwuletnich okresach posesor płacił po 1800 dukatów holenderskich. Zawarty kontrakt precyzował uprawnienia zarówno dziedzica, jak i posesora. Skrzyński pozostawił sobie prawo propinacji we wsi Tropie i możliwość zbudowania browaru oraz produkcji piwa i wódki. Podobnie miał wolne mlewo w młynie na Przedmieściu. Pod jego dozorem pozostawały również lasy, z których dzierżawca mógł wyciąć i zwieźć własnym kosztem drewno na opał w ilości 200 sągów drewna twardego i tyleż samo miękkiego. Tylko właścicielowi dóbr wolno było polować w lasach. Również łowienie ryb w stawach zostało zastrzeżone dla niego, a dzierżawca mógł łowić jedynie w rzece Wisłok. W kontrakcie wspomniano o budowie w Strzyżowie murowanego domu szynkowego, którego koszty miały zostać pokryte wspólnie, oraz o dokończeniu przez dziedzica w terminie do 30 listopada 1820 r. budowy browaru i gorzelni w Strzyżowie. Miały się w nim znaleźć dodatkowo kocioł piwny, trzy garnce na wódkę, naczynie do destylacji (alembik), 30 beczek i przyrząd do chłodzenia piwa (kilsztok). Wymieniono również ilość zasianych i zasadzonych upraw w folwarkach dóbr strzyżowskich – żyta (51 korcy i 14 garnce), pszenicy (62 korcy i 24 garnce), jęczmienia (98 korcy), owsa (67 korcy i 24 garnce), grochu (2 korce i 24 garnce), bobu (3 korce i 16 garnce) oraz siemienia konopnego (73 korce i 16 garnce). W Przedmieściu znajdował się ogród owocowy, w którym dzierżawca nie mógł nic zmieniać. Skrzyński zastrzegł sobie, aby kmiecie z majątności strzyżowskiej nie byli wysyłani w podwodach dalej niż 4 mile od Strzyżowa. Wyłączał z podległości dzierżawcy swego fornała Tadeusza Manigę i kucharza Walentego Gawrona. Cieccharzewski był zobowiązany do utrzymania w porządku rowów, przepoków, płotów, a także dostarczania opału kancelarii dominialnej (CPAH, 166, 1, 2555: 149–162).

Dzierżawa majątności strzyżowskiej trwała zapewne do czasu wydania za mąż córek Ksawerego Skrzyńskiego. Prek, opisując politykę matrymonialną Skrzyńskich, stwierdził, że przedstawiciele rodziny żenili się między sobą, chcąc zachować zgromadzony majątek ziemski w rodzinie (Prek 1959: 529). Uwaga ta odnosi się szczególnie do działań podjętych przez braci Ksawerego i Wincentego Skrzyńskich. Oto bowiem synowie Wincentego mieli, dzięki zezwoleniu papieskiemu, pojąć za żony córki Ksawerego. Kandydatem do ręki Teofili był trzeci w kolejności syn Wincentego Skrzyńskiego – Franciszek Ksawery (ur. 1811 r.), zaś do ręki Marii – drugi z kolei Ignacy (ur. 22 VII 1807 r.). Ostatecznie 11 maja 1834 r. doszło do małżeństwa Marii z Ignacym Skrzyńskim, zaś

Teofila poślubiła Andrzeja Edwarda Koźmiana, również krewnego, ale ze strony matki (*Listy...* 1894, II: 2, 4–9). W swych listach Koźmian wspominał, że konkurom Ignacego Skrzyńskiego o rękę kuzynki początkowo towarzyszyła obojętność, a nawet niechęć panny, ale ostatecznie doprowadzono do szczęśliwego końca (*Listy...* 1894, II: 8).

Można przypuszczać, że po zamążpójściu córek Ksawery Skrzyński podzielił między nie swój majątek. Starsza Teofila Koźmianowa pozostała w Dobrzechowie, zaś młodsza Maria Skrzyńska odziedziczyła dobra strzyżowskie. Ksawery Skrzyński zmarł 13 października 1841 r. w Dobrzechowie (ANK, 459, Succ. 5108: 11). Marianna z Bobrownickich Skrzyńska przeżyła go o niecały miesiąc, zmarła 18 listopada 1841 r. (ANK, 459, Succ. 5098:7). Spoczywają, wraz z poprzednimi właścicielami dóbr strzyżowskich Ignacym i Teresą Skrzyńskimi w kaplicy grobowej w Dobrzechowie wybudowanej w 1834 r. przez Ksawerego Skrzyńskiego (Szetela 2003: 204) Według Emilii z Jabłonowskich Skrzyńskiej kaplicę grobową w Dobrzechowie postawili w latach 40. XIX w. kolejni właściciele Strzyżowa – Ignacy i Maria Skrzyńscy i spoczywały w niej oprócz Ksawerego i Marianny Skrzyńskich zmarłe w dzieciństwie dzieci Ignacego i Marii (*Dzienniki z lat...* 2021: 103–104).

Ignacy Skrzyński (1807–1895)

Do sierpnia 1842 r. uskutecznilo oficjalne sprawy spadkowe związane z podziałem dóbr po Ksawerym Skrzyńskim. 31 maja 1842 r. siostry, przy udziale swych mężów jako plenipotentów, podpisały transakcję działową. Majątek nieruchomy podzielono na dwie schedy. Jedną z nich stanowiły miasto Strzyżów z Przedmieściem, Łętownia, Tropie, Gbiska, część Godowej, prebenda szpitalna w Strzyżowie oraz wsie Grodzisko i Kozłówek wydzielone z dóbr dobrzechowskich. Przypadły one Marii Skrzyńskiej (CPAH, 166, 1, 3903: 17–23; ANK, 459, Succ. 5108: 47–49). Wraz ze spadkiem Maria Skrzyńska przyjęła obowiązek uiszczenia kwot ciężących na dobrach strzyżowskich, między innymi spłaty swego męża Ignacego Skrzyńskiego, który posiadał sumę 6680 dukatów holenderskich zabezpieczonych na tych dobrach. Jej obowiązkiem było również zabezpieczenie dożywocia na Kozłótku dla Tekli z Łodzińskich Skrzyńskiej⁹ (CPAH, 166, 1, 3903: 21–22).

Ignacy Skrzyński, urodzony 22 lipca 1807 r. w Bachórcu, ochrzczony imionami Jan Stanisław Ignacy, drugi w kolejności syn arcystolnika

⁹ Po śmierci Tekli Skrzyńskiej Kozłówek na mocy jej testamentu przejął Piotr Tarnawski, zaś Skrzyńscy przejęli Brzeżankę.

koronnego Wincentego Skrzyńskiego i Konstancji z hr. Fredrów, oraz drugi właściciel Strzyżowa o tym imieniu i nazwisku po dziadku starości dołżańskim, po swoim ożenku otrzymał w 1835 r. od ojca środki finansowe płacone przez teścia i jednocześnie stryja Ksawerego Skrzyńskiego z dóbr dobrzechowskich (27 tys. złr). Z kolei na mocy działu majątkowego dokonanego w 1843 r. przez Wincentego Skrzyńskiego, miał partycypować, wraz z najmłodszymi braćmi Włodzimierzem i Henrykiem w kapitałach pieniężnych zgromadzonych przez ojca. Jako że zobowiązany był wypłacić z nich schedę dla dwóch najmłodszych braci, środki te zabezpieczał na dobrach strzyżowskich¹⁰ (LNNB, 141, III, 445: 101–103v; CPAH, 166, 1, 3350: 309–318). Po śmierci ojca w 1850 r. Ignacy Skrzyński odziedziczył jeszcze Hartę i Lipnik, które w 1872 r. oddał na własność synowi Zdzisławowi¹¹ (CPAH, 166, 1, 2940: 545–546; LNNB, 144, II, 12: 56).

Jako młody człowiek Ignacy Skrzyński wziął udział w wojnie polsko-rosyjskiej w 1831 r. Według informacji zawartej we wspomnieniu pośmiertnym walczył jako oficer jazdy poznańskiej pod rozkazami gen. Hieronima Ramorino („Czas” 1895, 94:2). Istniała również opinia, że miał być adiutantem krewnego – generała Jana Skrzyneckiego. Andrzej Edward Koźmian w styczniu 1833 r. określił Ignacego Skrzyńskiego jako „dobrego, poczciwego, młodego człowieka” (*Listy...* 1894, II: 8). W czasie Wiosny Ludów zaangażował się w działalność parlamentarną, posłując do sejmu ustawodawczego w Wiedniu i Kromieryżu w latach 1848–1849. Zaangażowanie polityczne kontynuował w 1861 r., kiedy został wybrany posłem do Sejmu Krajowego Galicji I kadencji. Angażował się również w działalność rady powiatu rzeszowskiego z grupy większej własności oraz był członkiem galicyjskich towarzystw gospodarczych i społecznych („Czas” 1895, 94: 2).

Ignacy i Maria Skrzyńscy mieli co najmniej czworo dzieci, ale wieku dorosłego dożyło tylko dwoje: córka Konstancja Maria (ur. 7 IV 1844 r. w Tarnowie-Zamieściu – zm. 3 I 1917 r.) oraz syn Zdzisław Wincenty Ksawery (ur. 6 III 1846 r. we Lwowie – zm. 8 I 1927 r.), którego ojcem chrzestnym był wuj Ignacego – komediopisarz hr. Aleksander Fredro

---

¹⁰ Włodzimierz Skrzyński (ur. 1819 r.) zmarł w Paryżu w lutym 1844 r., zaś Henryk Skrzyński (1821–1903) został księdzem. Pozostali bracia to najstarszy Władysław (1804–1873), wspomniany już Franciszek Ksawery (1811–1892) i Ludwik (1816–1882). Skrzyńscy mieli również siostrę Różę zmarłą jako 12-letnia dziewczynka.

¹¹ Zdzisław Skrzyński został również dziedzicem bezpotomnie zmarłej w 1884 r. kuzynki, córki Władysława Skrzyńskiego, hr. Wandy ze Skrzyńskich Ostrowskiej. Odziedziczył wtedy Bachórz, Błażową, Piątkową, Futomę i Kąkolówkę.

(APS, Przedmieście, 26: 28; CPAH, 618, 2, 1026: 55). Dwoje zmarłych dzieci to para najstarszych potomków: córka Amelia Marianna Konstancja (7 III 1736 – 29 VIII 1841) oraz Ignacy Wincenty Ksawery (19 IX 1837 – 9 IX 1841) (APS, Przedmieście, 26: 11; *Geneteka...* <https://geneteka.genealodzy.pl>).

Dziedziczka majątku strzyżowskiego Maria Skrzyńska była zobowiązana do spłaty sumy pieniężnej należącej do jej męża, a obciążającej hipotekę Strzyżowa, dlatego 4 czerwca 1843 r. dokonała darowizny na rzecz Ignacego Skrzyńskiego, przenosząc na niego prawa własności dóbr. W akcie darowizny zapisała: „powodowana najtkliwszą miłością ku mężowi mojemu Ignacemu Skrzyńskiemu i chcąc mu dać dowód zaufania i wdzięczności za Jego wzajemne ku mnie przywiązanie cały mój majątek ruchomy i nieruchomy, jaki teraz mam i mieć jeszcze mogę, a mianowicie dobra moje Strzyżów z przyległościami Łętownia, Tropie, Gbiska, częścią w Godowie i realnością szpitalne zwaną, tudzież wsi Grodzisko i Brzeżanki z częścią Gbisk w cyrkule jasielskim (...) mężowi mojemu Ignacemu Skrzyńskiemu daruję i na własność nieodzowną i nieograniczoną odstępuję”. Dług wobec męża oszacowała wówczas na 55 tys. złr (CPAH, 166, 1, 3476: 298–301). Ponieważ Maria Skrzyńska użyła jednego imienia męża, zaś w aktach prawnych występował on pod imionami Jan Stanisław Ignacy, musiała złożyć 6 sieronia 1843 r. stosowne oświadczenie wraz z odpisem jego metryki chrztu (CPAH, 166, 1, 3907: 64–67). Stosowanie w dokumentach różnych zapisów imion Ignacego Skrzyńskiego wywoływało nieporozumienia i identyfikowanie go jako dwóch różnych osób (Malczewski 2017: 32; *Skorowidz...* 1855: 211; *Skorowidz...* 1868: 212–213).

Gospodarowanie Ignacego Skrzyńskiego w dobrach strzyżowskich przypadło na czas zmian związanych z reformą uwłaszczeniową w Galicji przeprowadzoną na mocy patentu cesarza Ferdynanda I, ogłoszonego przez gubernatora Franciszka Stadiona 22 kwietnia 1848 r. (antydatowanego na 17 kwietnia). W jej wyniku za podstawę reformy przyjęto dane z katastru franciszkańskiego z lat 1819–1820. Powinności poddańcze likwidowano za odszkodowaniem (świadczenia w naturze, robocizna i daniny zagrodników i kmieci), jak i bez odszkodowania (powinności pańszczyźniane komorników i chałupników). Podstawą do określenia wysokości odszkodowania była roczna wartość świadczeń pańszczyźnianych pomniejszona o 1/3 jako ryczałtowe wynagrodzenie za obowiązki administracyjno-polityczne oraz pomniejszona o wartość tzw. powinności wzajemnych dziedzica wobec gromady. Pełny kapitał odszkodowania wynosił dwudziestokrotność rocznej renty (Ślusarek 2002: 144–145). Wysokości świadczeń w miejscowościach należących do dominium strzyżowskiego przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Uwłaszczenie w dominium strzyżowskim w 1848 r. oraz roczna wartość odszkodowania dla właściciela

Table 1. Enfranchisement in the Strzyżów dominion in 1848 and the annual value of compensation for the owner

Lp.	Miejscowość	Gospodarstwa chłopskie objęte uwłaszczeniem			Wartość odszkodowania		Bez odszkodowania	
		ilość	morgi	sążnie	złr	kr	złr	kr
1	Brzeżanka	64	436	1411	876	5	3	42
2	Gbiska Brzeżańskie	14	42	1418	119	80	0	0
3	Gbiska Strzyżowskie	8	31	251	103	34	0	0
4	Godowa (część)	11	250	597	436	68	0	0
5	Grodzisko	100	1088	857	1247	66	5	12
6	Łętownia	13	78	456	149	60	0	0
7	Przedmieście Strzyżowskie	17	484	206	954	3	0	0
8	Strzyżów	96	30	114	142	72	0	0
9	Tropie	27	464	1459	770	34	0	0

Źródło: Ślusarek 2002: 178–294.

Kolejnym krokiem w procesie likwidacji świadczeń feudalnych był wykup przez właścicieli powinności kolatorskich wobec kościołów i parafii (tzn. dziesięciny), który nastąpił po 1854 r. (Ślusarek 2002: 105–106). Ignacy Skrzyński zapłacił 306 złr 40 kr na rzecz funduszu indemnizacyjnego Galicji zachodniej za zniesione dziesięciny do parafii strzyżowskiej, na co otrzymał potwierdzenie w 1865 r. (CPAH, 166, 1, 3931: 395).

Sytuacja finansowa Ignacego Skrzyńskiego była w latach 40. XIX w. bardzo trudna. W grudniu 1846 r. pisał do rodziców o stratach poniesionych w gospodarstwie. Jego bratowa Emilia z Jabłonowskich Skrzyńska zanotowała: „Biedny Ignas od 12 lat pracuje wszelkimi siłami, pomimo tego z długów nie wyszedł i teraz zrujnowanym będzie”, a w innym miejscu: „Mama Skrzyńska cierpiąca, mało może chodzić, turbuje się strasznie Ignacami, bo oni biedacy są bliscy bankructwa. Mieli już przed obecnymi zmianami długów bardzo znacznie, a to nagłe skasowanie pańszczyzny jest dla nich trudne do zniesienia i daj Boże, aby ich nie przyprawiło o zupełną utratę majątku” (*Dzienniki z lat... 2020*: 87, 145, 224). Ignacy Skrzyński starał się unowocześnić gospodarstwo dworskie, stosując maszyny, np. młocarnie, które obserwował w sąsiednim majątku w Czudcu i na wniosek Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego opisywał korzyści płynące z ich używania, ewentualne zagrożenia oraz możliwe ulepszenia (*Młocarnia... 1847*: 183–189).

Kłopoty finansowe skutkowały zaciąganiem pożyczek pod zastaw swoich dóbr, głównie w Galicyjskim Towarzystwie Kredytowym Ziemskim we Lwowie. W latach 70. XIX w. kwota zapożyczenia Skrzyńskich sięgała 100 tys. złr (CPAH, 166, 1, 2702: 437–440; 2710: 384–385; 2804: 363–366; APP, 1246, 4: 196–197). W 1876 r. pożyczył 10 tys. złr w Towarzystwie Wzajemnego Kredytu w Krakowie pod zastaw dóbr Brzeżanka (APP, 1246, 4: 17–18). Polepszeniu sytuacji finansowej służyć miały zyski z arendy budynków, karczm i młynów będących w posiadaniu Skrzyńskiego, a niekiedy sprzedaż budynków. W 1872 r. Ignacy i Maria Skrzyńscy sprzedali Marcinowi Patrynowi dom murowany zlokalizowany w północnej pierzei strzyżowskiego rynku, zwany „Kuzynówką”, za sumę 1500 złr (Grudnicki 2019: 101–103). W 1877 r. Skrzyński wydzierżawił na rok dwa młyny: jeden murowany o dwóch kamieniach w Przedmieściu Strzyżowskim, drugi drewniany o dwóch kamieniach w Strzyżowie na rzeczce Łętowni młynarce Józefie z Ciołków Filarowej za czynsz roczny 400 złr (APP, 104, 9: 381–387). W 1879 r. dzierżawę przedłużono na kolejne dwa lata, z tym że czynsz został podwyższony do 450 złr. W akcie najmu szczegółowo opisano warunki użytkowania młynów, w tym bezpłatne mlewo na potrzeby dworskie (APP, 1246, 1: 414–419). W 1881 r. dzierżawę młynów przejął Abraham Krant, młynarz z Trziciany, za 500 złr rocznie (APP, 1246, 5: 215–227).

Przedmiotem najmu była też część budynku drewnianego ratusza strzyżowskiego, w której mieścił się dom zajezdny (pod numerem 131) z prawem wyszynku wszelkich trunków. W 1874 r. wynajął go na dwa lata cyrulik strzyżowski Jakub Schütz, płacąc za ten czas 280 złr (APP, 102, 2: 237). Z kolei drewniany dom położony przy głównej drodze prowadzącej od rynku w kierunku zachodnim wynajmowano w latach 1854–1867 na siedzibę urzędu powiatowego, a potem w latach 1867–1868 sądu powiatowego w Strzyżowie (CPAH, 166, 1, 3942: 146–148). Później wynajęto ten budynek złotnikowi strzyżowskiemu Salomonowi Mohrerowi w 1874 r. Nowy najemca prowadził tam karczmę zwaną Wytrząską, co przyniosło właścicielom 36 złr (APP, 102, 2: 238). W 1879 r. najemcą tej nieruchomości, obejmującej dom złożony z dwóch izb, komory, sieni i strychu, wraz z przynależnym do niego prawem wyszynku trunków produkowanych w dworskim browarze, był strzyżowski handlarz drobnymi rzeczami Kiwa Russ. Za najem płacił 10 złr rocznie (APP, 1246, 1: 180–186).

W 1873 r. Skrzyński wynajął Aleksemu Trałczyńskiemu dom zajezdny zwany Krzywą Karczmą w Przedmieściu Strzyżowskim na okres roku za 80 złr. W 1874 r. karczmę tę wydzierżawił za tę samą roczną opłatę Franciszek Woźniak (APP, 102, 2: 162, 183). Z kolei karczmę

zwaną Sojówką w Przedmieściu Strzyżowskim wraz z ogrodem wydzierżawił w 1874 r. na rok ślusarz Michał Cukrzyński, płacąc rocznie 30 złr (APP, 102, 2: 236).

Karczmę w Gbiskach i przewóz przez rzekę Wisłok pod Strzyżowem wydzierżawił od Skrzyńskiego w 1874 r. na dwa lata przewoźnik z Gbisk Franciszek Majkutowski za sumę roczną 17 złr (APP, 102, 2: 199). Z kolei karczmę pod lasem w Brzeżance w latach 1874–1876 trzymał Michał Midura, płacąc rocznie 5 złr (APP, 102, 2: 230). Karczma zwana Wygodą z trzymorgowym gruntem w Godowej wydzierżawiona w 1874 r. przynosiła 36 złr rocznie (APP, 102, 2: 241). Przedmiotem dzierżawy była też ziemia, np. trzyletnia аренда 5-morgowego gruntu ornego w Tropiu przyniosła 45 złr (APP, 102, 2: 239).

Siedzibą Ignacego i Marii Skrzyńskich był dwór na Przedmieściu Strzyżowskim. Stary, drewniany i ciasny budynek nie zapewniał dostatecznych wygód, dlatego na wiosnę 1854 r. Skrzyńscy przystąpili do budowy nowej siedziby. W 1855 r. budynek był już przykryty, a jego wykańczanie trwało w kolejnych latach. Nowy dom miał formę piętrowego pałacyku i według bratowej Skrzyńskich miał być „ładny i wygodny” (*Dzienniki z lat...* 2020: 327, 348). W sierpniu 1856 r. Emilia Skrzyńska zapisała: „obeszliśmy także cały dom od góry do dołu. Będzie on równie wygodny i piękny, za kilka miesięcy mają zamieszkać pokoje na pierwszym piętrze dla gości przeznaczone, gdyż dolny apartament nie jest jeszcze dokończony, a w starym domu już trudno mieszkać, tak jest ciemno i wilgotno, bo nowy dom odjął wszelkie światło dwom pokojom” (*Dzienniki z lat...* 2021: 87). Przeprowadzka na piętro nowego domu nastąpiła w końcu października 1856 r. W kolejnym roku planowano wykończenie pomieszczeń na parterze (*Dzienniki z lat...* 2021: 102). W czerwcu 1857 r. stary dwór był już zburzony, zaś rodzina Skrzyńskich mieszkała tymczasowo w pokojach na piętrze nowego pałacu. Ponieważ nie było jeszcze odpowiedniej galerii do spędzania letniego czasu na świeżym powietrzu, urządzono pawilonik w ogrodzie, gdzie podejmowano gości (*Dzienniki z lat...* 2021: 164). W 1862 r. funkcjonowała już galeria, ale parter nadal wykańczano, okna i drzwi były pokostowane, a na ściany przyklejano obicia. Rodzina mieszkała na piętrze, ale planowano, że w tym roku uda się ją przenieść na dół (*Dzienniki z lat...* 2021: 366). Relacje z dziennika Emilii Skrzyńskiej rzucają nowe światło na czas budowy pałacu, którego powstanie datowano na okres późniejszy, a inicjatywę w tym zakresie przypisywano córce i zięciowi Skrzyńskich.

Dla edukacji dzieci Skrzyńscy zatrudniali szwajcarskie i francuskie guwernantki oraz polskich duchownych. Przez kilka lat guwernantką

Konstancji Skrzyńskiej była pochodząca najprawdopodobniej ze Szwajcarii Leonia Mivroz, która po ślubie swej wychowanki pozostała przy rodzinie w Strzyżowie i tam zmarła 24 stycznia 1894 r. w wieku 81 lat (APS, Przedmieście, 23: 31; *Dzienniki z lat...* 2020: 327; *Dzienniki z lat...* 2022: 203). W 1856 r. obowiązki nauczycielki przyjęła Jadwiga Oleszczyńska, córka polskiego artysty rzeźbiarza Antoniego Oleszczyńskiego i Francuzki Melanii Girault, wychowanka Instytutu Panien Polskich w Paryżu. W dworze strzyżowskim przebywał również nauczyciel muzyki (metr) nazwiskiem Krotochwil (*Dzienniki z lat...* 2021: 102). Guwernerem syna Skrzyńskich – Zdzisława był w 1854 r. ks. Józef Krukowski (1828–1900), który wówczas pełnił obowiązki wikariusza w Dobrzechowie, zaś z czasem został profesorem teologii i dziekanem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Dzienniki z lat...* 2020: 327; Śliwa 2021: 102). Kolejnym jego nauczycielem w latach 1856–1857 był ks. Ignacy Daniec (*Dzienniki z lat...* 2021: 84). Chłopiec zdawał egzaminy przed nauczycielami szkoły normalnej w Jaśle i w 1856 r. zakończył ją, uzyskując możliwość nauki w gimnazjum (*Dzienniki z lat...* 2020: 366; *Dzienniki z lat...* 2021: 45, 80). W 1866 r. zdał maturę w Gimnazjum św. Anny w Krakowie i rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale nie uwieńczył ich tytułem (Barcik i in. 2014: 328). W 1872 r. ożenił się z Celiną Dunin-Borkowską i objął zarząd nad częścią dóbr ojcowskich (Harta z Lipnikiem i Pawłokoma). Córka Ignacego i Marii Skrzyńskich – Konstancja w październiku 1866 r. poślubiła Hipolita Wołkowickiego z Litwy, który po klęsce powstania styczniowego znalazł schronienie w Galicji. Z tego związku przyszło na świat pięciu synów i dwie córki¹² (APS, 24: 176; 26: 99, 103, 114, 118, 122, 133, 136; Konopka 2018: 86–111).

W czerwcu 1881 r. Ignacy Skrzyński dokonał darowizny na rzecz córki Konstancji ze Skrzyńskich Wołkowickiej, „pragnąc i los tejże córki za życia swego zabezpieczyć, a oddać jej już teraz co by na nią po najdłuższym życiu ojca przypaść miało, chcąc też zarazem okazać dla tejże swej córki głębokie i niezłomne przywiązanie ojcowskie”. Przekazał jej własność dworską w dobrach strzyżowskich: w mieście Strzyżowie z Przedmieściem i realnością szpitalną, Łętowni, Tropiu, Gbiskach, części Godowej, Grodzisku i Brzeżance. Wartość tych dóbr oszacowano na 99 747 złr 40 kr. Niestety, były one obciążone różnymi zobowiązaniami, głównie kredytowymi, a wysokość zadłużenia oceniono na 113 376 złr 16 kr (CPAH, 166, 1, 2940: 545–552; APP, 1246, 5: 236).

---

¹² Dzieci Konstancji i Hipolita Wołkowickich to: Ignacy Jan Kanty (ur. 27 X 1867 r.), Stanisław Kostka Franciszek Ksawery (ur. 24 X 1868 r.), Kazimierz Antoni (ur. 3 XII 1874 r.), Antoni Tomasz (ur. 21 XII 1876 r.), Tadeusz Józef (ur. 16 V 1882 r.), Maria Konstancja Antonina (ur. 19 IV 1873 r.) i Zofia Maria Romana (ur. 9 VIII 1883 r.).

Po oddaniu dóbr strzyżowskich w ręce córki i zięcia Ignacy i Maria Skrzyńscy więcej czasu spędzali w Krakowie. Przedwczesna śmierć Hipolita Wołkowickiego w 1889 r. zapewne zmusiła Ignacego do pomocy córce w zarządzaniu dobrami, ale w tym czasie podupadł już na zdrowiu, ogłuchł, co utrudniało kontakt z nim (APS, Przedmieście, 23: 26; *Dzienniki z lat...* 2022: 357). Ostatni właściciel majątku strzyżowskiego z rodu Skrzyńskich dożył sędziwego wieku. Zmarł 16 kwietnia 1895 r., mając 89 lat (APS, Przedmieście, 23: 32). Wdowa po nim Maria Skrzyńska zmarła 3 kwietnia 1909 r. w Krakowie w wieku 93 lat („Czas” 1909, 77: 3).

Zakończenie

Ród Skrzyńskich przejął Strzyżów i okoliczne wsie w 1787 r. i był ich właścicielem prawnie do 1881 r., a praktycznie do 1895 r. Przez ten okres zarząd nad tymi dobrami należał do czterech przedstawicieli rodziny reprezentujących trzy pokolenia. Starali się oni utrzymać dobra w rodzinie, zawierając małżeństwa i przekazując sobie wzajemnie prawa dziedziczne. Okres ten stanowił trudny czas przemian gospodarczych związanych ze zniesieniem zasad feudalnych i wejściem reguł kapitalistycznych, w których ziemianom nie zawsze udawało się odnaleźć. Skrzyńscy ze Strzyżowa starali się zachować majątek ziemski w całości, zaciągając pożyczki i udoskonalając metody gospodarowania, a w razie potrzeby sprzedawali lub wdzierżawiali ziemię i budynki.

Literatura

ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie

z. 3 – Księgi ziemskie pilzneńskie, sygn. 96.

z. 5 – Księgi grodzkie krakowskie, sygn. 387, sygn. 391, sygn. 404.

z. 459 – C.k. Sąd Szlachecki w Tarnowie, Succ. 1696; Succ. 2488; Succ. 5387; Succ. 5108; Succ. 5098; Civ.1547; Civ. 6646.

z. 864 – Teki Antoniego Schneidra, sygn. 1534.

APP – Archiwum Państwowe w Przemyślu

z. 102 – Akta c.k. notariusza Konstantego Rogalskiego, sygn. 2.

z. 104 – Akta c.k. notariusza Teodora Gabryelskiego, sygn. 9.

z. 1246 – Akta c.k. notariusza Feliksa Misky’ego, sygn. 1, sygn. 4, sygn. 5.

APS – Archiwum Parafii Strzyżów

Strzyżów. Liber natorum 1784–1812, copulatorum 1784–1843, mortuorum 1784–1834.

sygn. 23 – Przedmieście Strzyżowskie. Liber Mortuorum 1862–1925.

- sygn. 24 – Przedmieście Strzyżowskie. Liber natorum ab a. 1784–1824, copulatorum ab a. 1784–1890, mortuorum ab a. 1784–1862, t. I.
- sygn. 26 – Przedmieście Strzyżowskie. Liber natorum 1831–1913.
- CPAH – Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie
- f. 134 – Kolekcja dokumentów szlacheckich majątków, op. 1, sp. 1071.
- f. 146 – C.k. Namiestnictwo we Lwowie, op. 19, sp. 5376.
- f. 166 – Tabula Krajowa we Lwowie, op. 1, sp. 4668, sp. 4688; sp. 4701; sp. 2555; sp. 3903; sp. 3350; sp. 2940; sp. 3476; sp. 3907; sp. 3931; sp. 2702; sp. 2710; sp. 2804; sp. 3942.
- f. 453 – Dokumenty sprzedaży majątków królewskich i kościelnych, op. 1, sp. 2098.
- f. 618 – Rzymskokatolicki Konsystorz Metropolitalny we Lwowie, op. 2, sp. 1026.
- LNNB – Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy.
- Oddział Rękopisów
- f. 141 – Zbiór Aleksandra Czołowskiego, op. I, od. zb. 2429.
- f. 141 – Zbiór Aleksandra Czołowskiego, op. II, od. zb. 715.
- f. 141 – Zbiór Aleksandra Czołowskiego, op. III, od. zb. 445.
- f. 144 – Teki Antoniego Schneidra, op. II, od. zb. 12.
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Dział Rękopisów
- rkps 11611/III – Korespondencja Piotra Wodzickiego.
- rkps 11613/III – Wodzicki Piotr, kasztelan sandecki. Akta do spraw majątkowych.
- Barcik M., Cieślak A., Gaszyński P., Grodowska-Kulińska D., Perkowska U., Żukowski P.M., 2014, *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18*, S–Ś, red. K. Stopka, Kraków.
- Bartozewicz J., 1880, *Szkice z czasów saskich*, Kraków.
- Bieda T., 1980, *Strzyżów i okoliczne miasteczka pod zaborem austriackim 1772–1918* [w:] *Studia nad dziejami Strzyżowa i okolic*, red. S. Cynarski, Rzeszów.
- „Czas”, nr 77 z dnia 5 IV 1909 r.
- „Czas”, nr 94 z dnia 24 IV 1895 r.
- Czemeryński K., 1870, *O dobrach koronnych bylej Rzeczypospolitej Polskiej według źródeł wiarogodnych*, Lwów.
- Dzienniki z lat 1844–1855*. Emilia z Jabłonowskich Skrzyńska, 2020, do druku przyg., wstępem i komentarzem opatrzyli B. Lorens, J. Kuzicki, Rzeszów.
- Dzienniki z lat 1855–1862*. Emilia z Jabłonowskich Skrzyńska, 2021, do druku przyg., wstępem i komentarzami opatrzyli B. Lorens, J. Kuzicki, Rzeszów.
- Dzienniki z lat 1877–1891*. Emilia z Jabłonowskich Skrzyńska, 2022, do druku przyg., wstępem i komentarzem opatrzyli B. Lorens, J. Kuzicki, Rzeszów.
- Geneteka*. Genealogiczna kartoteka – baza urodzeń, małżeństw i zgonów, <https://geneteka.genealodzy.pl> (dostęp: 11.03.2023).
- Gliwa A., 2014, *Strzyżów. Zarys dziejów miasta od średniowiecza do połowy XIX wieku*, Strzyżów.
- Grudnicki J., 2019, *Zarys historii strzyżowskiego domu mieszczańskiego rodziny Patrynowów położonego w północnej pierzei Rynku*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. V.
- Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego SJ powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. VIII, Lipsk 1841; t. X, Lipsk 1845.
- Konopka M., 2016, *Aleksander de Nowina Konopka (1930–2016)*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. II.

- Konopka M., 2018, *Stulecie Wołkowickich*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. IV.
- Królikowski J., 2013, *Helena z Potockich Morsztynowa – wyjątkowa kobieta staropolska i dobrodziejka Kościola* [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 3: *Memoriae Ecclesiae custos*, Tarnów.
- Listy Andrzeja Edwarda Koźmiana (1829–1864)*, 1894, t. II, cz. 1: (1830–1856), cz. III (1856–1864), Lwów.
- Malczewski J., 2017, *Osadnictwo nad środkowym Wisłokiem. Gmina Strzyżów. Studium historyczno-kulturowe i krajobrazowe*, Rzeszów.
- Młocarnia p. Karola Nitscha*, 1847, „Rozprawy c.k. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego”, t. III.
- Nikiel M., Bełch P.M., 1995, *Architektura i wyposażenie sanktuarium* [w:] P.M. Bełch i in., *Z dziejów sanktuarium w Borku Starym k. Rzeszowa*, Tyczyn.
- Pabis T., 2010, *Adam hr. Skrzyński (1853–1905)*, Libusza–Tuchów.
- Prek F.K., 1959, *Czasy i ludzie*, przyg. do druku, przedmową, wstępem i przypisami opatrzył H. Barycz, Wrocław.
- Rejman S., 2008, *Przyczynek do dziejów rodziny Skrzyńskich w Krasnem w latach 1793–1882 (na podstawie zapisów w księgach metrykalnych)*, „Limes”, t. I.
- Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi jako też w wielkiem księstwie Krakowskiem i księstwie Bukowińskiem, pod względem politycznej i sądowej organizacji kraju wraz z dokładnem oznaczeniem parafii, poczty i właścicieli tabularnych, ułożony porządkiem abecadlowym, z mapą według nowego podziału*, Lwów 1855.
- Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem*, Lwów 1868.
- Szetela T., 2003, *Dzieje Dobrzechowa. Opowieść o rodzinnej wsi*, Rzeszów–Dobrzechów.
- Śliwa T., 2021, *Krukowski Józef* [w:] T. Śliwa, *Sylwetki wybranych duchownych przemyskich. Słownik biograficzny*, Przemyśl.
- Ślusarek K., 2002, *Uwłaszczenie chłopów w Galicji zachodniej*, Kraków.
- Świętochowski R., 1997, *Dzieje parafii w Borku Starym*, Tyczyn.
- Wnęk S., 2016, *Elita strzyżowska od schyłku XIX do połowy XX wieku. Wybrane zagadnienia*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. II.
- Zych S., 2007, *Z dziejów rodziny Skrzyńskich na Rzeszowszczyźnie w XIX w.* [w:] *Ecclesiae, Patriae et Homini serviens. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Kazimierzowi Górnemu z okazji 70. rocznicy urodzin oraz piętnastolecia posługi pasterskiej w Kościele rzeszowskim*, red. E. Białogłowski i in., t. I, Rzeszów.

The Skrzyński family, owners of a large manorial property in Strzyżów from the late 18th into the 19th century

Abstract

The Strzyżów estate, comprising the town of Strzyżów and the surrounding area along with the nearby villages, in 1787 was acquired by the Skrzyński family, bearers of Zaremba coat of arms. The circumstances leading to their assumption of authority over the area have not yet been investigated by researchers, and there are many errors and inaccuracies in the literature related to this subject. The article aims

to describe the situation leading to the acquisition of the Strzyżów estate from Duke Józef Radziwiłł, and to explain the details of the ownership inheritance in the 19th century by three successive representatives of the family line established by Ignacy Skrzyński, the starost of Dołhe. The sources of information include court records collected in *Tabula Krajowa* files in Lviv, and in Forum Nobilium in Tarnów, and deposited in the archives in Lviv and Kraków.

Key words: Strzyżów, Skrzyński, Radziwiłł, Strzyżów estate, manorial property